

OFFICIAL PRESS RELEASE

5 Mē 2020

Tu'utu'uni ki he Fokotu'utu'u Ngāue Fakapa'anga

Na'e tali 'e he Poate 'a e kau Talēkita 'o e Pangikē Pule Fakafonua 'o Tonga' hili 'enau fakataha 'i he 'aho 1 'o Mē 2020, ke kei hoko atu pē 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakapa'anga lolotonga' 'a ia 'oku hā atu 'i lalo'. 'Oku fakataumu'a eni ke ngāue'aki 'a e hulu 'i he pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē, ke nō atu ki he ngaahi sekitoa fakatupu pea mo tokoni'i e 'ekonōmika 'a e fonua' mei he ngaahi uesia 'o e COIVD-19.

- a. Ke hoko atu pē hono ta'etotongi 'a e tupu (interest) 'i he ngaahi 'akauni pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē' (Exchange Settlement Account) 'oku fakahū 'i he Pangikē Pule' (zero interest rate policy).
- e. Ke 'oua 'e toe ma'ulalo hifo 'i he peseti 'e 80 'a e lahi e ngaahi nō 'oku tuku atu 'e he ngaahi pangikē 'o fakahoa ki he lahi 'o 'enau ngaahi fakahū pa'anga' (loans/deposit ratio).
- f. Ke tu'uma'u pē 'a e lahi 'o e pa'anga 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale', 'a ia 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (Statutory Reserve Deposit) 'i he peseti 'e 10.
- h. Ke tauhi pē 'a e tu'unga 'o e hikihi 'i he totongi 'o e ngaahi koloa' (inflation reference rate) ke 'oua na'a laka hake he peseti 'e 5.
- i. Muimui'i ofi 'a e lahi 'o e pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē, pea holoki e peseti 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (SRD) 'oka fiema'u.
- k. Vakai'i 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'a e pa'anga tefito 'a e ngaahi pangikē ke fe'unga, pea liliu 'a e tu'utu'uni lolotonga' 'i ha taimi 'e fiema'u ai.
- l. Fakafaingofua'i 'a e ngaahi tu'utu'uni fekau'aki mo e fetongi pa'anga muli' 'i ha taimi e fiema'u ai.
- m. Hokohoko atu pē 'a e founa lolotonga ki hono fakatau 'a e ngaahi pōnite 'a e Pule'anga'.
- n. Tauhi 'a e fetu'utaki vāofi mo e ngaahi kautaha fakapa'anga' ke fakapapau'i 'oku nau 'i ha tu'unga mateuteu fe'unga.
- ng. Hoko atu pē hono faka'ata kitu'a 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e Pangikē Pule' 'aki hono fakahā atu 'i he ngaahi fanongonongo tuku atu ki he kakai 'o e fonua'.
- o. Muimui'i ofi 'a e ngaahi uesia 'o e mafola fakamāmani lahi 'a e COVID-19 'i he ngaahi ngāue fakapa'anga' telia ha ngaahi faka'ilonga 'o ha tu'ulaveangofua.
- p. Fakapapau'i 'oku hokohoko atu pē 'a e talangofua 'a e ngaahi pangikē mo e ngaahi kautaha fakapa'anga' 'oku 'ikai ko ha pangikē ki he ngaahi tu'utu'uni Fakapule'anga fekau'aki mo e COVID-19, pea 'i he taimi tatau 'oku kei fakahoko pe 'a e ngaahi ngāue fakapa'anga' ki he kakai 'o e fonua'.

Na'e lipooti 'e he Kōvana 'o e Pangikē Pule', Sione Ngongo Kioa, 'oku māmālie ange 'a e ngaahi ngāue faka'ekonōmika fakalotofonua'. Na'e kake hake 'a e lahi 'o e ngoue na'e uta atu ki muli' 'i Fepueli 2020, neongo na'e 'ikai ke 'i ai ha fu'u liliu lahi 'i he pa'anga hū mai mei hono fakatau atu'. 'Oku fakahā mai foki 'e he ngaahi fakamatala ne tānaki fekau'aki mo e sekitoa fakatupu koloa' 'oku faka'au ke māmālie ange 'a 'enau ngaahi ngāue'. Kuo kamata foki ke hā mai mo e ngaahi uesia 'i he sekitoa 'o e ngaahi ngāue' mei he COIVD-19 'o tautefito ki he takimamata', fefolau'aki', fefakatau'aki' mo e kau ma'u ngaue'. 'Oku holo foki mo e talafi pa'anga taautaha mai mei muli' makatu'unga mei he ngaahi fakatapatapu fakafonua 'oku fakahoko 'i he ngaahi fonua muli'.

'Oku fakafiemālie pē 'a e fai fatongia 'a e ngaahi pangikē, 'o pou pou ki ai 'a e mālohi 'o 'enau pa'anga tefito', pehē ki he' enau ngaahi tupu' (profits). Na'e hiki 'a e lahi 'o e ngaahi nō ne tuku atu' 'i hono fakahoa ki he lahi 'o e ngaahi fakahū pa'anga' (loans/deposit ratio), mei he peseti 'e 81.1 'i he māhina kuo'osi' ki he peseti 'e 82.2 'i he māhina' ni. 'Oku kei mā'olunga si'i pē eni 'i he peseti 'e 80 kuo tu'utu'uni 'e he Pangikē Pule'. Kaekehe, 'oku kei lahi pē 'a e hulu 'i he pa'anga ngāue (liquidity) 'a e ngaahi pangikē, 'a ia 'oku malava ke hokohoko atu pē 'a hono nō atu ki tu'a'. Na'e holo 'a e 'avalisi 'a e totongi tupu 'i he nō mo e fakahū pa'anga' (weighted average interest rate spread) 'i he māhina' 'aki 'a e poini peseti 'e 5.72, pea 'i he ta'u' 'aki 'a e poini peseti 'e 23.0 ki he peseti 'e 5.98.

Na'e holo 'a e tu'unga 'o e pa'anga talifaki 'i muli' (foreign reserves) 'i Fepueli 2020 'aki 'a e \$3.0 miliona ki he \$479.8 miliona, fe'unga mo e māhina 'e 7.4 'o e koloa mo e ngaahi ngāue hū mai mei muli'. Kaekehe, 'i he lolotonga 'o e ta'u' na'e kake 'a e pa'anga talifaki 'i muli' 'aki 'a e \$6.4 miliona, tupu pea mei' he lahi 'a e ngaahi pa'anga hū mai ki he tokoni fakapatiseti 'a e pule'anga' mo e pa'anga tokoni ki he ngaahi poloseki' mei he ngaahi hoa ngaue fakalalaka'.

Ko e tu'unga 'o e totongi koloa fakalūkufua' i he māhina' na'e hiki 'aki 'a e peseti 'e 0.3 makatu'unga mei he hiki 'a e ngaahi totongi koloa fakalotofonua' 'aki 'a e peseti 'e 0.7, kae tu'uma'u pē 'a e ngaahi totongi koloa hū mai mei muli'. 'I he ta'u', na'e hiki 'a e tu'unga 'o e totongi koloa fakalūkufua' 'aki 'a e peseti 'e 0.8, 'o fakahoa ki he tupu peseti 'e 0.6 'i Sanuali 2020, mo e tupu peseti 'e 3.2 'i Fepueli 2019. Na'e makatu'unga eni mei he hiki 'a e totongi 'o e ngaahi koloa hū mai mei muli' tautefito ki he hiki 'a e totongi 'o e me'akai', lolo', mo e kava malohi'.

'Oku 'amanaki foki 'e uesia 'a e 'ekonōmika' tupu mei he mafola fakamāmani lahi 'a e COVID-19, 'a ia 'e malava ke holo ai 'a e tupu faka'ekonōmika 'a e fonua' 'i he ta'u fakapa'anga lolotonga'. Ka neongo ia, 'oku fakafuofua 'e 'i he tu'unga fakafiemālie pē 'a e pa'anga talifaki 'i muli' 'o lahi ange 'i he māhina 'e 3 'o e koloa hū mai'. 'Oku fakafuofua 'e hiki hake mo e ngaahi totongi koloa' kā 'e kei ma'ulalo pē 'i he peseti 'e 5. Ko e ngaahi pangikē 'oku 'i he tu'unga fakafiemālie pē mo 'enau ngaahi ngāue' pea kei hulu pē mo 'enau pa'anga ngāue'. 'Oku mātu'aki tokanga 'a e Pangikē Pule' ki hono muimui'ofi 'a e ola 'o e ngaahi ngāue faka'ekonōmika' mo fakapa'anga', pea mateuteu ke liliu 'a e ngaahi fokotu'utu'u ngāue fakapa'anga lolotonga' 'o ka fiema'u ke pukepuke 'aki 'a e ma'uma'uluta fakalotofonua' mo fakatu'apule'anga', pea ke tokoni foki ki he tupu faka'ekonōmika'.

Ki ha ngaahi fakamatala fakaikiiki kātaki 'o fetu'utaki ki he:

Tafa'aki 'Ekonōmika

Telefoni: (676) 24 057

Fax: (676) 24201

Email: nrbt@reservebank.to